

ОСОБЛИВОСТІ ГУМОРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНЦІВ

Існує беззаперечна думка, що гумор відображає протиріччя дійсності, містить критичну оцінку та інструментарій засобів комунікації, які так чи так забезпечують мовленнєву діяльність у конкретних умовах комунікативної ситуації, що впливає на формування прихованих аспектів висловлювання. Гумористичний дискурс – це передусім певний текст, «занурений у ситуацію сміхового спілкування», характерними особливостями якої є: 1) комунікативна інтенція учасників спілкування уникнути серйозної розмови; 2) гумористична тональність спілкування, тобто прагнення скоротити дистанцію і критично переосмислити у м'якій формі актуальні концепти; це обопільна налаштованість учасників спілкування на сміх, гумористичне сприйняття всього, що відбувається, готовність жартувати і сміятися; 3) наявність певних моделей (стереотипів) сміхової поведінки, прийнятої в конкретній лінгвокультурі [1, 2].

На наш погляд, гумористичний дискурс варто розглядати з позиції лінгвопрагматики, а саме як його вияви зреалізовано в комунікації. Враховуючи комунікативну ситуацію, вплив комплексу зовнішніх ознак та внутрішніх станів комунікантів, слід виокремлювати такі особливості комунікативного контексту, які можна застосувати і до текстів гумористичного спрямування, а саме: 1) наявність мінімум двох комунікантів; 2) категорія «предмет мовлення»; 3) обставини, тобто місце, час та інші значущі параметри; 4) канал спілкування: візуальний чи аудіальний; 5) код, тобто мова, діалект, стиль спілкування; 6) форма повідомлення, тобто мовленнєвий жанр – бесіда, дискусія, казка та ін.; 7) подія; 8) ключ – оцінка ефективності події; 9) мета – категорія, що відображає наміри учасників мовленнєвої ситуації – те, що, на їхню думку, повинно було б стати результатом мовленнєвої події. Іншими словами, хто (говорить, пише) – кому (адресат) – чому (причина) – для чого (завдання висловлювання) – що – про що (зміст висловлювання) – як (в усній чи письмовій формі; у якому стилі) – де (місце, де відбувається спілкування) – коли, як надовго (час, коли відбувається спілкування) [3]. Як стверджують А. Р. Габідулліна., М. В. Жарикова, «Зазначені компоненти вербально в гумористичному тексті не відображені, але враховуються і автором, і адресатом, тому що інформація про них має когнітивну природу й закладена у свідомості всіх членів соціуму у вигляді концептів, що визна-

чають повсякденне «ментальне» існування людини, сприяючи класифікації явищ, їх стереотипізації [1].

Зрозуміло, що гумористичні тексти можуть відображати стереотипи, які сформувалися у свідомості людей і пов'язані з певною інтонацією, яку в тексті не видно, однак вона наявна в усному мовленні. До особливостей саме українського гумору можна віднести і врахування досвіду вирішення певних питань, і рівень опанування тих чи тих технологій, і уміння та бажання посміятися не лише з інших, а й із себе. Наприклад:

– *Бабусю, а в тебе є вай-фай?*

– *Не вигадуй мені! Їж, що дають.*

Людам старшого віку важко зосередитися на чомусь новому, дуже часто це лякає. Тому людина намагається знайти те зрозуміле, що поєднується з уже відомими реаліями, свідомо замінює невідоме тим, що знає: *в тебе є щось, гроші, їжа, тобто: ти маєш щось?*

– *Моя дружина ніколи не знаходить у мене заначку.*

– *А де ти її ховаєш?*

– *У її сумочки... (не знаходить у чоловіка гроші, бо там справді немає їх). Дотепність вирішення питання в тому, що ніхто не шукатиме чогось у себе під носом. Простежуємо також думку, що в українському гуморі жінка відіграє не останню роль, вона є лідером у будь-якій життєвій ситуації, може вирішити будь-що і будь-де. Наприклад, ще: *Роки беруть своє... Але не на ту **напали!*** Саме українська жінка може іноді і кепкувати із себе, але лише вона, а не інша людина: *У мене класичний жіночий гардероб: 1. Надіти нічого. 2. Вішати нікуди. 3. Викинути шкודה. 4. І спеціальна полиця: Раптом схудну!».**

Часто українці використовують однакові слова, з одними і тими самими коренями – для підсилення комічності ситуації, або тлумачать значення слова відповідно до можливості створення гумористичного дискурсу:

– *Погода на завтра: **дощ** і **дощ**. Часом **дощові дощі** та **невеликий дощ** всередині великого **дощу** із **дощу**.*

– *Вас **довести**? Дякую! Мене вже **довели!***

– *Сьогодні пішов і заплатив комуналку, дивлюся – ще й на **шубу** лишилося... Іду куплю бурячок і оселедець, хай жінка зрадіє! (страва «Оселедець під «шубою»).* Тут спостерігаємо прагнення комуніканта, розуміючи непрямі форми спілкування, з підтекстом, використовувати такий ресурс для створення комічного контенту.

Іноді бачимо і намір автора жарту деякі репліки залишати поза реальним контекстом, які, однак, прочитуються між рядками: *Тільки українці на запитання: «Ти куди?» відповідають «Зараз прийду»* (пропущено: «Я йду до брата забрати картоплю, зараз прийду»);

– *Доню, ну як ви живете в селі?*

– *Добре все. Чоловік мене любить, оберігає. Я навіть дрова не ношу – вони самі за мною літають!* Зрозуміло, що жінка усвідомлює реальну ситуацію, однак намагається «погратися» з читачем чи слухачем, створюючи в такий спосіб зображення не просто «ідеального сімейного життя», а показуючи своє ставлення до процесу; пропускається частина інформації, що уможлиблює простіше сприйняття інформації адресатом.

Комічні висловлювання структуруються за певними правилами, в основі яких лежить невідповідність між інтенціями й результатом, очікуваним і реальним, змістом і формою його вираження [1]. Сьогодні великої популярності набули інтернет-жарти, які сформувалися на ґрунті реальної події щодо грамотності. На окремих ресурсах Всемережжя помічаємо певну гордість за ту ситуацію, коли щось неправильне, неграмотне сприймається як норма, «якесь досягнення», що веселить, робить комунікантів розкутішими у мовленні. Наприклад:

Іван: Як справулі кіцінька? Що робеш? Чому не говореш? Снеш?

Наталя: Ааааа... Всі слова пишуться з И.

Іван: Поняв, киця. Ни пириживай.

На погляд мовознавців, гумористичний дискурс реалізується в багатьох мовленнєвих жанрах. Якщо вибудувати комічні мовленнєві жанри від нижчого до вищого, від простого до складного, то їх спільний прообраз – жарт у вигляді побутової репліки. Вона може бути взята безпосередньо з дійсності чи включена органічно в більш складний жанр (роман). Наприклад, у жарті:

Жінка: Тиск мені впав, маю 90 на 50.

Чоловік: Зварити тобі кави, чи хочеш – я тебе знервую? – використано, ймовірно, досвід, побутову ситуацію, що тиск підвищується від хвилювання, яке є наслідком сварки між дружиною та чоловіком. Прикметним є те, що українці, попри погані новини, ситуації, настрої, намагаються жартувати, використовуючи певні події чи процеси як фундамент спрощеного ставлення до життя, що формує оптимізм, допомагає долати негаразди.

Цікавими є інші мовленнєві жанри: гумористичні (чи сатиричні) оповідання, фельєтон, сатиричний роман. У них комічний ефект створюється че-

рез наявність окремих дотепів, іронічних реплік, каламбурів в авторському мовленні чи мовленні персонажів. Але цінність (художньо-естетична) комічного тут зумовлена не тільки характером дотепності, але й більш складними категоріями стилю, ідейно-образною системою тощо [1].

До гумористичних текстів належать і скоромовки, прислів'я та приказки, що дивують адресата інформаційними лакунами, абсурдними та алогічними твердженнями, наприклад: *Як не вмер Данило, то болячка задавила* (як не те, так інше трапляється з однаковим завершенням чогось).

Локусом реалізації гумору вважають авторські висловлювання – малі за обсягом, стислі за формою та нетрадиційні за поданням. Інформативність, закінченість, лінеарність, зв'язність і повторюваність по-особливому репрезентовано в цих текстах. Гумористичний ефект реалізується тут у процесі відходу від норми, переоцінки попереднього лінгвістичного та соціального досвіду. Якщо структурувати гумористичний дискурс як функційно-семантичне поле, то ядром слугуватиме жарт як центральний жанр, а з наближенням до периферії розташовуються анекдот, байка, розіграш (практичний жарт), насмішка, глузування, гумористичне чи сатиричне оповідання, іронічна поезія, фельетон, сатиричний роман, пародія, пустослів'я, частівка, лімерик, дитячі жартівливі вірші і велеризм. На власне периферії знаходяться афоризм і епіграма. Таке розташування жанрів у полі гумористичного дискурсу, як зазначають дослідники, відповідає їх просуванню від первинного, «живого», ще не відомого гумору до відомого, вторинного, такого, що має усталену форму, його знають мовці й використовують у потрібний момент мовлення. Відповідно, периферійні жанри мають також риси, притаманні іншим дискурсам [1].

Усі зазначені мовленнєві жанри зустрічаються і в українському гумористичному дискурсі. Однак деякі з них ще досліджені мало, найпродуктивнішими і часто вживаними є жарти та гуморески. Із розвитком інтернет-комунікації малі форми, як-от жарт, насмішка, короткі вірші, стали фаворитами щодо вибору структури гумористичного змісту. Це швидко і зрозуміло більшості. Українці у будь-яких життєвих ситуаціях залишаються оптимістами, у цьому їм допомагає гумор, віра у свої сили та щасливе майбутнє.

Література

1. Габідулліна А. Р., Жарикова М. В. Лінгвістична природа гумору: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 140 с.

2. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики: граматики оцінки, граматична іграма: теоретичне осмислення дискурсивної практики. Дрогобич: Коло, 2013. 228 с.
3. Швачко С. О., Кобякова І. К. Соціолінгвістична природа гумору (на матеріалі текстів малого жанру). *Проблеми зіставної семантики*. Київ: КНЛУ, 2005. Вип. 7. С. 399–402.

Олена Дорошенко
(*м. Вінниця*)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РИТОРИКИ ТИРАНІВ-ВОЖДІВ

Тиранія – форма державної влади, встановлена насильницьким шляхом й основана на одноосібному правлінні. Також тиранію розуміють як одноосібну владу з оперттям на підтримку армії [6]. Відповідно тиран – це жорстокий правитель, дії якого ґрунтуються на свавіллі та насильстві; деспот [5].

Незважаючи на те, що весь світ прагне до демократичного устрою, досі існують такі лідери держав, яких можна віднести до категорії «тиран». Так, у Російській Федерації таким лідером є президент В. Путін, в Білорусі – О. Лукашенко, в Північній Кореї – це верховний лідер Кім Чен Ин. Усі вони мають підтримку своєї армії, яка може швидко придушити будь-які протести, що, зі свого боку, дає змогу все населення тримати у страху, диктувати свою волю, проводити політику ворожнечі щодо сусідніх держав.

Пропагандистські машини таких країн максимально використовують специфічні технології, спрямовані на одурманення людей та зміцнення диктату. Водночас пропаганда має чіткі поставлені цілі: по-перше, це звеличення влади та її досягнень, по-друге, це деяка демонізація реальних чи уявних ворогів (і чим більше їх, тим краще). По-третє, активно використовується інформаційна блокада, оскільки майже всі новини інтерпретуються з вигідного боку для влади, що, зі свого боку, спотворює картину світу. До того ж забороняється все, що може в якийсь спосіб її (владу) дискредитувати.

Тиранія як спосіб правління проявляється на багатьох рівнях, зокрема й на мовному, оскільки тирані у своїх зверненнях використовують специфічні риторичні тактики і стратегії, добирають особливу лексику і навіть речення будують по-особливому.

Мета нашої роботи – здійснити лінгвістичний аналіз риторики тексту тирана-вождя відповідно до використовуваних стратегій і тактик.

Матеріал дослідження – текст промови Путіна від 21 вересня 2022 року.